

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ В РЕСПУБЛІЦІ ІТАЛІЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Мачуська І.Б.,

*доктор юридичних наук, професор кафедри приватного права
«ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
ORCID: 0000-0002-6441-8356*

Недільченко С.Б.,

*старший викладач кафедри іноземних мов
«ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
ORCID: 0009-0002-3399-5502*

Аргатюк І.В.,

*старший викладач кафедри іноземних мов
«ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
ORCID: 0009-0005-5076-5639*

Лещенко І.П.,

*старший викладач кафедри іноземних мов
«ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9360-6712>*

Бурлій В.В.,

*старший викладач кафедри іноземних мов
«ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
ORCID: 0009-0003-4267-5735*

Мачуська І.Б., Недільченко С.Б., Аргатюк І.В., Лещенко І.П., Бурлій В.В. Історико-правові засади розвитку страхування в Республіці Італія: теоретико-правовий аналіз.

У статті здійснюється дослідження історико-правових аспектів розвитку страхування та правового регулювання страхових відносин в Італії. Зазначено, що підвалини страхових відносин та їх правового регулювання спостерігались у багатьох країнах сучасної Європи, у тому числі і в Італії.

Досліджено, що перші форми страхування в Італії спостерігались ще за часів Римської Імперії у вигляді діяльності релігійних товариств та військових колегії. Доведено, що початкові форми страхування в Римській Імперії були побудовані на засадах загальних інтересів учасників, мали не комерційний характер та не мали на меті отримання прибутку.

Встановлено, що з XIII ст. в Італії виникають асоціації взаємодопомоги, що були створені у рамках гільдій ремісництва, що мали на меті допомогу їх членам у разі настання певних страхових випадків. Досліджено, що починаючи із XIII ст. Італія стає центром формування морського страхування з центром у Генуї, Флоренції

та Венеції. У статті зазначено, що правове регулювання морського страхування здійснювалось відповідно до норм, що були зазначені в Пізанському статуті та інших законодавчих актах, а також договорах страхування, що мали нотаріальне посвідчення. Зазначено, що наприкінці XIII ст. були створені спеціальні суди з метою вирішення спорів у сфері морського страхування.

Досліджено, що починаючи з XIV ст. в Італії спостерігається формування комерційного страхування, що регулювалось Венеціанським кодексом морського страхування та Флорентійським ордонансом 1523 р. Проаналізовано, що у XV-XVI ст. в Італії широке поширення отримало такі види страхування, як страхування приданого, а також ренти, тонтіни і кредити, парі. З'ясовано, що починаючи з XVIII ст. в Італії створюються страхові компанії, у формі акціонерних товариств, морське страхування здійснює Морська біржова страхова палата, отримує розвиток страхування від пожежі.

Зазначено, що з XX ст. в Італії отримує розвиток страхування життя. Встановлено, що на сьогоднішній день Італія є однією із провідних держав, що здійснює страхову діяльність на ринку страхових послуг.

Ключові слова: страхування, правового регулювання страхових відносин в Італії, страхові послуги, договір страхування, морське страхування.

Machuska I.B., Nedilchenko S.B., Argatiuk I.V., Leshchenko I.P., Burliy V.V. Historical and legal foundations of the development of insurance in the Republic of Italy: theoretical and legal analysis.

The article examines the historical and legal aspects of the development of insurance and the legal regulation of insurance relations in Italy. It is noted that the foundations of insurance relations and their legal regulation were observed in many countries of modern Europe, including Italy.

It has been investigated that the first forms of insurance in Italy were observed as early as the times of the Roman Empire in the form of activities of religious societies and military colleges. It has been proven that the initial forms of insurance in the Roman Empire were built on the basis of the common interests of the participants, were non-commercial in nature and were not aimed at making a profit.

It was established that from the 13th century in Italy, there are mutual aid associations, which were created within the framework of craft guilds, which aimed to help their members in the event of certain insurance cases. It has been studied that starting from the 13th century, Italy becomes the center of marine insurance formation, centered in Genoa, Florence and Venice. The article states that the legal regulation of marine insurance was carried out in accordance with the norms specified in the Pisa Statute and other legislative acts, as well as insurance contracts that had a notarized certificate. It is noted that at the end of the 13th century, special courts were established to resolve disputes in the field of marine insurance.

It has been studied that starting from the 14th century in Italy, the formation of commercial insurance was observed, which was regulated by the Venetian Code of Marine Insurance and the Florentine Ordinance of 1523. It was analyzed that in the 15th-16th centuries, Art. in Italy, such types of insurance as dowry insurance, as well as annuities, tontines and loans, bets have become widespread. It was found that starting from the 18th century in Italy, insurance companies are created in the form of joint-stock companies, marine insurance is provided by the Maritime Exchange Insurance Chamber, and fire insurance is developed.

It is noted that since the XX century in Italy is developing life insurance. It has been established that today Italy is one of the leading states that carries out insurance activities on the market of insurance services.

Key words: insurance, legal regulation of insurance relations in Italy, insurance services, insurance contract, marine insurance.

Постановка проблеми. Страхування є одним із найстаріших напрямів діяльності людини, що пов'язано із захистом майна та здоров'я людей від настання ймовірних ризиків. З доісторичних часів люди відчували потребу у забезпеченні власної безпеки, що позначилось з початку накопиченням запасів продовольства на випадок неврожайних років, а згодом, з появою грошових відносин та розвитком підприємницької діяльності, формуванням грошових фондів, інститут страхування став забезпечувати їх добробут в разі настання певних ризиків, надзвичайних ситуації, епідемії.

Таким чином, формування основоположних принципів страхування, що полягають в об'єднанні людей з метою забезпечення добробуту та передачі ризику від однієї особи до іншої, мають дуже давнє походження.

Розвиток суспільних відносин об'єктивно обумовлений підвищеною ймовірністю настання різноманітних ризиків. Наслідком реалізації ризиків є заподіяння шкоди майновим інтересам особи – загибель майна, одержання прибутку, втрата працездатності та інші непередбачувані витрати.

Страхова послуга як фінансовий продукт сформувалася на міжнародному рівні в XIX ст., водночас, підвалини страхових відносин та їх правового регулювання закладались набагато раніше в найдавніші часи в різних куточках світу і у багатьох розвинених країнах сучасної Європи. Однією із європейських країн, що має значну історію страхування та правового регулювання страхових відносин є Республіка Італія.

Дослідження історичних аспектів формування та розвитку страхових відносин в Республіці Італія дозволить сформулювати уявлення щодо особливостей розвитку страхування в одній із розвинених європейських країн, де закладались основи страхових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження історичних аспектів розвитку страхових відносин та правового регулювання страхування, у тому числі і в Республіці Італія стали предметом дослідження таких українських вчених, а саме: В.А. Борісової, О.Д. Вовчак, О.А. Водоласької, Г.О. Ільченко, О.В. Кашкарьової, Л. Кінащук, С.І. Кубів, В.В. Мачуського, В.Г. Озернюк, О. Слюсаренко, Т.В. Сива, С.К. Реверчук, А.Е. Чапичадзе.

Формування страхових відносин в республіці Італія в різні історичні періоди представлено в роботах таких вчених, як: Michele D'Alessandro, G. Amato, P. Ciocca, Humbert O. Nelli, J. Franklin,

Van Niekerk, Paolo Garonna, E. Fornero, R. Pearson, *Luigi Selleri*, G. Toniolo.

Метою статті є дослідження формування та розвитку інституту страхування та правового регулювання страхування в Республіці Італія з найдавніших часів до сьогодення.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Доцільно зазначити, що перші форми страхування в Італії спостерігались ще за часів Римської Імперії. Так, у стародавньому Римі діяли товариства *collegia tenuiorum* – релігійні товариства, діяльність яких була направлена на забезпечення гідного поховання її учасників [1]. Товариства *collegia tenuiorum* приймали від своїх учасників внески і виплачували певну суму грошей на поховання померлого учасника товариства (статут Лавінійської колегії м. Лавіній, заснованої у 133 р. н.е.). Їх основною метою було надання відповідної допомоги членам родини померлого [2, с. 6]. Також, особливою групою страховиків у Римській Імперії були військові колегії *militum*, що виконували аналогічну функцію для поховання римських воїнів [3]. Свідченням цього є документ, підписаний чотирма членами військової колегії III легіону в 203 р. н.е., яку очолював скарбник колегії *L.Clodius Secundus optio*, де були зазначені учасники колегії, встановлювались права і обов'язки учасників, розміри страхових внесків і причини відшкодування збитків. Вступний внесок становив 750 денаріїв, сума у 500 денаріїв, виплачувалась у випадку смерті члена колегії його спадкоємцям чи прокуратору. За порушення дисципліни, що призвело до виходу із колегії, виплачувалась сума у 250 денаріїв, у випадку поїздки за море виплачувалась сума 200 денаріїв. При ліквідації колегії, її майно ділилось між наявними членами. На випадок смерті член колегії мав право розпорядитися своєю часткою у майні колегії [4, с. 28]. В іншій колегії, яка складалась з осіб вищого військового звання: страхові суми дорівнювали 8 тис. сестерціїв. Таким чином, такі організації взаємного забезпечення відрізнялись розмірами внесків, випадками видачі та іншими умовами функціонування [4, с. 28].

Отже, початкові форми страхування в Римській Імперії були побудовані на засадах загальних інтересів учасників, мали не комерційний характер та не мали на меті отримання прибутку.

У XIII ст. в Італії виникають асоціації взаємодопомоги – Гільдій мистецтв і ремісництва (*delle Corporazioni di Arti e Mestieri*), члени яких сплачували щорічні внески, які використовувалися для накопичення капіталу для допомоги членам родин, які постраждали від хвороби або крадіжок чи пожежі.

З виникненням товарного виробництва та розвитком мореплавства та морської торгівлі

починаючи із XIII ст. починають формуватися страхові відносини. Доцільно погодитись із думкою Paolo Garonna, у тому, що перші сучасні страхові документи, які дійшли до нашого часу, є італійського походження [3]. У цьому контексті, доцільно зауважити, що одним із найстаріших зареєстрованих договорів страхування доцільно вважати договір, укладений у Генуї 13 травня 1189 р. Так, відповідно до змісту договору страхування морського транспорту, Гульєльмо Певере обіцяв Бернардо ді Валле та їх супутникам безпечне транспортування людей і вантажів на борту їхньої галери, що пливе з Генуї до Барселони, після сплати суми в 12 000 генуезьких лір. Зазначений документ донині зберігається в Державному архіві Генуї [3].

Таким чином, з XIII ст. Італія стає своєрідним центром формування морського страхування. В 1225 р. у Венеції була зафіксована страхова виплата у сумі 1000 лір, при настанні нещасного випадку, що пов'язана із морським перевезенням, причому уряд змушував страховика здійснити виплату. У Флоренції у зазначений період формується інститут страхового посередника [5]. Отже, до кінця XIII ст. італійські купці розробили страхову позику, відповідно до якої, торговець сплачував премію судовласнику у формі позики, а судовласник мав оплатити збитки торговця, якщо його товари не досягнуть місця призначення [6]. Страхові послуги у період кінця XIII – початку XIV ст. здійснювались відповідно до Пізанського статуту (ордонанс) 1318 р., (який містив умови, що встановлювали права і обов'язки страхувальника та страховика) [7], а також Закону Гроссето та інших договорів страхування, що використовувались у Генуї (1343 р.), Палермо (1350 р.). На початку XIV ст. створюється перша страхова компанія, що датується 22 квітня 1329 р. в м. Гроссето. Договори страхування укладалися у вигляді полісу або завірялись нотаріальним актом, іноді укладалися в усній формі. На розрахунок страхової премії впливали такі складові як: навантаження судна, період подорожі, вид транспорту та маршрут [5].

Підставою для виникнення морського страхування була так звана морська позика (*foenus nauticum*), що являла собою дещо середнє між позикою і спільною діяльністю [2, с. 8]. Видатні представники християнства спочатку критикували інститут страхування, оскільки він був прирівняний до позик під відсотки, що були заборонені середньовічним канонічним правом. Так, Папа Григорій IX засудив *foenus nauticum* як лихварство у своєму декреті *Naviganti* 1236 р. (*Decretales*, V, XIX, 19), у зв'язку із чим були введені контракти типу *commenda*, відповідно до яких інвестори надавали кошти підприємцю для здійснення торгівлі, несучи ризик збитків в

обмін на вигідну частку прибутку, коли підприємець повертався [8]. Натомість, Сан-Бернардіно Сієнський (італійський релігійний діяч і богослов та великий теоретик ділової етики), що був прихильником римського права, вважав страхову позику прийнятною, оскільки вона мала суспільну користь [5].

Розвиток комерційного страхування починає формуватися у XIV ст. В архівах Флоренції та Генуї виявлено документи Флорентійської компанії Франческо Дель Бене, датовані 1319-1320 рр., що містили відомості про грошові суми, сплачені за «ризик і фрахт» [5]. Таким чином, з цього часу Генуя стає центром середньовічного страхування.

Юридичне визначення морського страхування було зазначено відповідно до закону від 21 жовтня 1369 р., проголошеному у Генуї дожем генуєської республіки Габріелем Адорно, що вважається одним із перших страхових кодексів [9]. З 1393 р. в Італії спостерігається формування цивільно-правового супроводу страхових угод (договір, поліс). Доцільно зазначити, що тільки у одного італійського нотаріуса за один день було укладено і зареєстровано понад 80 договорів страхування. Також, існують данні щодо страхування товарів третіх осіб Франческо ді Марко Датіні у 1397 р. Також, наприкінці XIII ст. були створені спеціальні суди з метою вирішення спорів у сфері морського страхування. На осіб, що порушували правила страхування накладались штрафи [5].

З XIV ст. в Італії спостерігається формування комерційного страхування. Так, в архіві Палаццо С. Джорджіо ді Palazzo S. Giorgioє знайдено Реєстр договорів морського страхування 1410 р., укладені в Генуї, де зазначені страхові премії, яка складала десять пенні за кожні сто лір страхового капіталу [7]. Доцільно зауважити, що перша страхова компанія в Італії була заснована в Генуї в 1424 р. під назвою «*Tam mari quam terra*» («Як на морі, так і на суші»). [10]. З 1468 р. страхові відносини регулювались Венеціанським кодексом морського страхування, а з 1523 р. Флорентійським ордонансом, що встановлював особливу форму страхових полісів [11].

Також, у XV-XVI ст.ст. в Італії широке поширення отримало такий вид страхування, як страхування приданого та закладаються підвалини таких видів страхування як, рента, тонтіни і кредити [2, с. 7]. Так, приблизно в 1630 р., банкір Лоренцо Тонті винайшов так звану «тонтіну», систему, що поєднувала державні позики з довічною рентою, щоб дозволити державі легко отримати фінансову ліквідність в обмін на особисті доходи.

У подальшому центр морського страхування, що зосереджувались у Генуї і Венеції поступово переходять до Англії.

У XVIII ст. в Італії створено багато страхових компаній, перша з яких була заснована у 1681 р. у Венеції, що гарантувала морські ризики, також формується актуарна наука сфері страхування, що дозволила науково обчислити середню тривалість життя людей [10, с. 57].

Наприкінці XVIII ст., в Трієсті діяла Морська біржова страхова палата. Іншим важливим фінансовим центром знов стає Генуя, де знаходиться Генеральна морська страхова компанія, що з 1642 р. отримує 36-річну монополію на морське страхування. У 1751 р. була заснована Королівська морська страхова компанія. Першими акціонерними товариствами в галузі страхування стали *Compagnia Veneta di Sicurtà* 1788 року, *Veneta Assicurazioni* та *Camera Veneta Assicurazioni*.

Доцільно відмітити роль Імператорської королівської привілейованої страхової компанії *L'Imperial Regia Privilegiata Compagnia di Assicurazioni Generali Austro-Italiche*, відомої як *Generali*, заснованої у 1831 р. Починає розвиватись страхування на випадок пожежі. Страхові компанії створюються у Мілані 1827 р., а згодом у Туріні створюється компанія *Reale Mutua*, що у подальшому отримує монополію на управління зазначеним ризиком [10, с. 57].

Необхідно відмітити значний розвиток «соціального страхування» наприкінці XIX ст. в Італії, що позначився діяльністю біля 5000 «товариств взаємодопомоги» у сфері страхування [11].

У наступні десятиліття страховий бізнес в Італії продовжував розвиватися, що позначилось появою компанії, таких як «*Fondiaria*» у Флоренції в 1879 р. Наприкінці XIX ст., центрами страхування стають Генуя та Мілан. У цей час заснована нова страхова компанія «Альянс» 1898 р. Зазначений період позначився, також розвитком соціального страхування. Таким чином, держава стала відігравати роль соціального страхувальника поряд із товариствами взаємодопомоги. Законом 1883 р. Уряд *Depretti* встановив Національний фонд страхування від нещасних випадків. Таким чином, 1898 р. було введено обов'язок страхувати працівників від нещасних випадків.

На початку XX ст. в Італії отримує розвиток страхування життя, що позначилось створенням у 1926 р. першої компанії зі страхування життя. Також, державне страхування життя стає одним із центральних пунктів урядової програми Італії, представлений *Giolitti* в 1911 р. Таким чином, Закон від 15 квітня 1912 р. встановив положення щодо державного страхування, діяльність якого контролювалась Міністерством сільського господарства Італії [10, с. 61]. З 1919 р. одним із значних центрів страхування Італії стає Трієст. На момент об'єднання в Італії діяло близько дев'яноста страхових компаній, одним із голов-

них напрямів залишалось морське страхування. Заслуговує на увагу діяльність таких страхових компанії Трієста: як Assicurazioni Generali та Riunione Adriatica di Sicurtà (RAS). Страхування життя здійснювалася Національним інститутом страхування (INA). Перша світова війна спричинила значний спад у страхуванні життя та у сфері морського страхування. Наприкінці війни італійський страховий ринок зазнав глибокої трансформації. Закон 1923 р. дозволив приватним компаніям працювати в секторі страхування життя. У подальшому на страховий ринок Італії характеризується розвитком статистичних та актуарних методів та моделей страхування.

На сьогодні більшість страхових компаній є приватними акціонерними товариствами. Найбільшою страховою компанією Італії вважається Assicurazioni General, заснована у 1931 р., що займається усіма видами страхування та контролює більше 28% ринку страхування життя в Італії і 24% – ринку майнового страхування, а також має широку мережу іноземних відділень.

Наприкінці ХХ ст. значний розвиток отримало страхування життя. В Італії до кінця 2012 р. нагляд за страховим ринком здійснював Інститут нагляду за страховою діяльністю – ISVAP (Istituto per la vigilanza sulle assicurazioni), правове регулювання якого здійснювалось відповідно до закону 1982 р. Основною функцією ISVAP було ведення реєстру приватних страхових компаній та надання дозволів новим. З 1 січня 2013 р. нагляд за страховим ринком Італії здійснює Інститут страхового нагляду IVASS, президентом якого Fabrizio Saccomanni, генеральний директор Банку Італії [1].

На сьогоднішній день страхову діяльність на ринку страхових послуг Італії здійснюють близька 240 страхових компаній. Обороти страхових премій наприкінці становить 120 135 мільйонів євро. Вага сектору страхування у валовому внутрішньому продукті становить 5%.

Висновки. Враховуючи вищенаведене, доцільно зробити наступні висновки. На протязі багатьох століть, починаючи від часів Стародавнього Риму і по сьогоднішній час, в Італії спостерігається формування інституту страхування та правового регулювання страхових відносин. Доцільно виділити періоди формування інституту страхування в Республіці Італія: I період (133 р. н.е.). Формування страхових відносин у період Римської Імперії, що характеризується діяльністю релігійних товариств та військових колегії. Форми страхування в зазначений період були побудовані на засадах загальних інтересів учасників, мали не комерційний характер і не мали на меті отримання прибутку. II період (XIII-XIV ст.ст.). XIII ст. в Італії характеризується виникненням асоціації взаємодопомоги, що були створені у рамках гільдій ремісництва.

Вони мали на меті допомогу їх членам у разі настання певних страхових випадків. Також, починаючи із XIII ст. Італія стає центром формування морського страхування (Генуя, Флоренція, Венеція), що діяло на підставі договорів страхування та формуванням правового регулювання морського страхування (Пізанський статут, Венеціанський кодекс морського страхування, Флорентійський ордонанс), а також наявності нотаріального посвідчення договорів страхування та створенням спеціальних судів у сфері морського страхування. III період (XV-XVI ст.ст.). Широке поширення у зазначений період отримало такі види страхування, а саме: страхування приданого, ренти, тонтіни кредити, парі. I період (XVIII-XIX ст.ст.). Зазначений період характеризується створенням страхових компаній, у формі акціонерних товариств, а також подальшим розвитком морського страхування, діяльністю Морської біржової страхової палати та розвитком страхування від пожежі. V період (XX-XXI ст.ст.). З ХХ ст. в Італії отримує розвиток страхування життя. Встановлено, що на сьогоднішній день Італія є однією із провідних держав, що здійснює страхову діяльність на ринку страхових послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Le assicurazioni in Italia. URL: <https://www.assicurazione.it/storia-delle-assicurazioni.html>.
2. Мачуський В.В. Страхове право : навч. посібн. К. КНЕУ. 2009. 467 с.
3. Paola Antoni. Storia delle assicurazioni. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/storia-delle-assicurazioni-paola-antonini?originalSubdomain=it>.
4. Реверчук С.К., Сива Т.В., Кубув С.І., Вовчак О.Д. Історія страхування: Підручник. К.: Знання. 2005. 213 с.
5. Carlo Gatti. Breve storia delle assicurazioni maritime. URL: <https://www.marenostumrapallo.it/adorno/>.
6. Van Niekerk, J.P. The Development of the Principles of Insurance Law in the Netherlands from 1500 to 1800. Vol. 1. 1998.
7. The Documentary History of Insurance. 1000 B.C.–1875 A.D. Newark. NJ: Prudential Press. 1915. pp. 5-6. Retrieved June 15. 2021.
8. Kingston, Christopher. "Marine Insurance in Philadelphia During the Quasi-War with France, 1795–1801". *The Journal of Economic History*. March 2011. 71 (1): 162–184.
9. Franklin, James (2001). *The Science of Conjecture: Evidence and Probability Before Pascal*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. pp. 274–277.

10. Paolo Garonna, Michele D'Alessandro. Assicurazioni e sviluppo: lezioni dalla storia. URL: <https://iris.luiss.it/bitstream/11385/100992/5/Assicurazioni%20e%20sviluppo.%20Lezioni%20dalla%20storia.pdf>.
11. Luigi Selleri Viaggio nel mondo del rischio. URL: <https://ru.everand.com/book/286733705/Viaggio-nel-mondo-del-rischio>.